



Ørnulf Seippel

# Treneren: Konkurransen, glede samhold og medbestemmelse?

C + 48,325

C + 48,26

© ISF 2004  
Rapport 2004:11

Institutt for samfunnsforskning  
Munthes gate 31  
Postboks 3233 Elisenberg  
0208 Oslo  
[www.samfunnsforskning.no](http://www.samfunnsforskning.no)

ISBN: 82-7763-199-5  
ISSN: 0333-3671

Materialet i denne rapporten er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Det er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrifter til eget bruk. Uten særskilt avtale med ISF er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar, og kan straffes med bøter eller fengsel.

---

# Innhold

Forord .....	5
1. Innledning.....	7
2. Hvem er treneren og hvem trenes av hvem?.....	9
3. Trenerrollen og trenerstiler .....	15
3.1 Trenerrollen: Visjoner, forventinger og konflikter .....	15
3.2 Trenerrollen og trenerstiler: Operasjonalisering .....	19
3.3 Forklaringer og sammenhenger .....	21
4. Trenerstiler: Utbredelse, forskjeller og virkninger .....	25
4.1 Trenerstiler: En oversikt .....	25
4.2 Trenerstiler: Forskjeller og forklaringer.....	27
4.3 Empiriske analyser: Konsekvenser .....	32
5. Avslutning .....	35
Litteratur .....	39
Appendix: Data .....	41



---

## Forord

Denne rapporten er en av flere som er basert på data fra Idrettslagsundersøkelsen 2000. Mens det tidligere har vært utøvernes egen aktivitet og de sosiale relasjonene utøverne i mellom som har stått i fokus, er det denne gangen trenerne som er tema. Sentrale spørsmål vil være: Hvem er trenerne i norske idrettslag? Hvordan utøver de sin trenerpraksis? Hvordan virker trenerne inn på utøvernes opplevelse av idrettsaktiviteten? Prosjektet er finansiert av NFRs program Idrett, samfunn og frivillig organisering. Takket være kommentarer fra deltakere på internasjonale konferanser (engelsk versjon) og på interne seminarer på Institutt for samfunnsforskning, er teksten blitt bedre enn den ellers ville vært. Alle oversettelser i rapporten fra engelsk og tysk til norsk er gjort av undertegnede.

Oslo, juni 2004

Ørnulf Seippel



---

## Innledning

Syv av ti voksne nordmenn trener eller mosjonerer minst en gang i uken.<sup>1</sup> Fysisk aktivitet og idrett anses samtidig som viktige virkemidler i forhold til sentrale samfunnsmessige målsettinger som helse, trivsel og sosiale fellesskap. En helt sentral person i forhold til å nå disse målene er personen som veileder og organiserer en stor del av denne aktiviteten: treneren. Til tross for trenerens viktige rolle i forhold til treningsaktiviteten, vet man likevel ikke så alt for mye om denne personen. *Formålet med denne rapporten er å se nærmere på trenerens plass og rolle i norsk idrett, og det første spørsmålet som skal tas opp er kort og godt hvem denne personen er og hvilke idrettsaktive som har hva slags trenere.*

Idrett handler ofte om å prestere eller å konkurrere. Samtidig forventes det også at idretten skal bidra til sosiale målsettinger som trivsel, glede, samhold, vennskap og formidling av verdier. Det å være trener innebærer med det å lede en aktivitet der det lett vil oppstå konflikter fordi det finnes ulike og til dels motsetningsfylte forventninger til hvordan forskjellige oppgaver bør løses. Dette betyr at handlingsrommet for en trener vil påvirkes av hvilke forventninger som står sterkt i den sammenhengen aktiviteten foregår i. Samtidig betyr det også at det i mange tilfeller vil være et relativt stort spillerom for hvordan man som trener faktisk velger å fylle trenerrollen.

Det finnes et vell av litteratur og studier som tar utgangspunkt i den ene siden ved trenerrollen og viser til hvordan det bør instrueres for å mestre selve idretten medisinsk, teknisk, taktisk og psykologisk (motivasjon). Kvaliteten på denne treningen lar seg langt på vei lese ut fra de idrettslige resultatene. Det viser seg imidlertid at man vet mye mindre om hvordan trenere fungerer i forhold til målsettinger som trivsel, sosialt samhold og organisatorisk læring; mål som ikke like lett lar seg avlese av de idrettslige resultatene.

I tillegg til å beskrive hvem trenerne er og hvem som har hvilke trenere, vil denne rapporten derfor gi innblikk i sider ved treneres virke som angår disse sosiale spørsmålene. Sentrale spørsmål blir: *Hvordan velger trenere faktisk å*

---

1. <http://www.ssb.no/emner/07/02/50/fritid/>

*utøve trenergjerningen? Legger de vekt på teknisk trening og instruksjon? Er de flinke til å gi sosial støtte og oppmuntring? Klarer de å inkludere de aktive i beslutningsprosesser som angår aktiviteten? Er det forskjeller med hensyn til hvordan trenere utvikler ulike trenerstiler i forhold til ulike sosiale grupper og forskjellige idrettsaktiviteter? Har måten det trenes på noen betydning for opplevelsen av den konkrete idrettspraksisen for de aktive?*

Rapporten er bygget opp i åtte deler (ut over denne innledningen). Først skal jeg gi en empirisk oversikt over hvem trenerne er, generelt og i forhold til hvem som er trener for ulike grupper av aktive (2). Deretter skal jeg så presentere et begrepsapparat som viser hva trenerrollen består i ut fra de forventninger det er vanlig å ha til en trener, og hvordan en trener ut fra dette kan velge ulike måter å trene utøvere på; dvs. hvordan en trener utvikler ulike trenerstiler (3.1). Dernest skal jeg vise hvordan skillet mellom ulike forventninger, trenerroller og trenerstiler kan operasjonaliseres i mer konkrete «spørsmål» som så legges til grunn for de empiriske analysene (3.2.). Videre skal jeg ta opp en del antagelser om hvordan forskjeller i trenerstiler kan forklares av ulike forhold – Hvem er treneren? Hvem er de aktive? Hva slags aktivitet står i sentrum? - og skissere en del hypoteser som ligger til grunn for de empiriske analysene (3.3). Den derpå følgende empiriske analysen består av tre deler. I den første delen skal jeg knytte an til den teoretiske beskrivelsen av hva en trener gjør og se nærmere på hvordan trenerne forholder seg til forventningene som finnes til trenerrollen: hvor utbredte er ulike trenerstiler (4.1)? Dernest skal jeg forklare forskjeller i trenerstiler: Er det kjennetegn ved treneren, de aktive eller aktiviteten som i størst grad har betydning for hva slags trenerstiler som utvikles? (4.2). For det tredje skal jeg se nærmere på hvordan ulike trenerstiler kan ha betydning for hvordan de aktive faktisk opplever idrettsaktiviteten sin (4.3). Rapporten avsluttes med en oppsummerende og diskuterende del (5).

Empirisk er det (minst) tre måter å studere hvordan trening foregår i et idrettslag: Man kan observere idrettsaktiviteten som en utenforstående tredje person, man kan se det hele fra trenerens synspunkt eller fra de aktives side. I denne rapporten har jeg valgt å ta utgangspunkt i den siste muligheten, og denne rapporten handler med det om hvordan de som er aktive i norske idrettslag opplever treneren sin og hvordan det å ha ulike trenere kan innvirke på aktiviteten og opplevelsen av aktiviteten. Mer utfyllende informasjon om datagrunnlaget finnes i appendikset bakerst i rapporten.



## Hvem er treneren og hvem trenes av hvem?

Det første spørsmålet her er hvor mange idrettsutøvere som i det hele tatt har en trener og dernest om treneren er mann/gutt eller dame/jente (tabell 1).

Det er to slående funn i tabell 1. Det første er *den store andelen – 37,6 prosent - som sier at de ikke har en trener*. Dette skyldes delvis at et stort antall medlemmer i norske idrettslag ikke er aktive (18 prosent) og dermed rimeligvis heller ikke har noen trener. Men selv etter at man har tatt hensyn til dette, er det omlag 20 prosent av medlemmene som sier at de ikke har en trener. Det skyldes da antakeligvis at mye av aktiviteten i mange idrettslag foregår ved at man driver en aktivitet - f.eks. bare møtes en gang i uken for å spille fotball eller jogge - som gjør at man ikke trenger en trener.

Dernest er det slående at *blant dem som faktisk har en trener, så har 81 prosent en mannlig trener*. Dette viser at mannsdominansen er enda mer utbredt på ledersiden enn blant de aktive, hvor det er 38 prosent kvinner mot 62 prosent menn. Dette innebærer at *kjønnfordelingen blant trenere er tilnærmet lik den man finner blant ledere i norske idrettslag* (82 prosent menn mot 18 prosent kvinner, se Seippel 2003). Alt i alt har man med det en svært markant mannsdominans både blant de aktive og på ledersiden i norsk idrett når det kommer til trenere og ledere.

Ser man på alderssammensetningen blant trenerne (totalt) er den omtrent som man kan forvente. Den gjennomsnittlige trener er om lag 37 år, og de fleste befinner seg i aldersspennet mellom 20 og 50 år. Det er imidlertid mer interessant å se på alderssammensetningen i forhold til mannlige og kvinnelige trenere hver for seg, og det viser seg da at man finner en større andel av yngre trenere blant kvinner enn blant menn. Mens over 40 prosent av de kvinnelige trenerne er 30 år eller yngre, gjelder dette bare om lag 20 prosent av de mannlige trenerne.

*Tabell 1. Har du en mann (gutt) eller dame (jente) som din viktigste trener i idrettslaget? Prosent.*

	Blant alle medlemmer	Blant de medlemmene som har en trener
Mann (gutt)	50,3	80,6
Dame (jente)	12,1	19,4
Har ingen trener	37,6	
Total (N)	100 (1432)	100 (894)

*Tabell 2. Hvor gammel er din viktigste trener i idrettslaget? Totalt og i forhold til kjønn. (Blant dem som har trener) Prosent*

	Mannlige trenere	Kvinnelige trenere	Totalt
Under 20	1,8	6,5	2,7
21-30	19,3	34,9	22,4
31-40	32,4	31,4	31,9
41-50	36,6	16,6	33,1
Over 50	9,8	10,7	9,9
Total (N)	100,0 (703)	100 (169)	100,0 (899)

Aldersforskjellene mellom de to gruppene kan reflektere to forhold. Om man antar at trenere i all hovedsak rekrutteres blant dem som er eller har vært aktive, kan denne skjevheten skyldes at det er en større andel kvinner/jenter blant de idrettsaktive i dag enn tidligere, at det kvinnelige rekrutteringsgrunnlaget er bedre nå enn tidligere, og at man derfor får flere yngre kvinnelige trenere nå enn tidligere. For det andre er frafallet blant de aktive tradisjonelt større blant kvinner enn menn, og dette reflekteres også på trenersiden ved at det er færre eldre kvinner å rekruttere fra. Til sammen har man da to rekrutteringsmekanismer som på hver sin måte forklarer den større andelen av yngre kvinnelige trenere og fraværet av eldre kvinnelige trenere. Samtidig kan man selvfølgelig også forklare mannsdominansen blant trenere mer generelt på samme måte som for de idrettsaktive: idrettens tradisjonelle mannskultur, svakere tradisjon/interesse for idrett blant kvinner, kvinners dobbeltarbeid og mangel på fritid osv.

Går vi så videre til spørsmålet om hvilke utøvere som har hvilke trenere, er det første og mest nærliggende spørsmålet om de massive kjønnsforskjellene vi så over også reflekteres i forhold til spørsmålet om hvem det er som blir trent av hvem (tabell 3).

Tabell 3 viser tydelig at kjønnsforskjellene forsterkes ytterligere når man ser på hvem som er trenere for henholdsvis jenter/kvinner og gutter/menn. For det første hører det med til de absolutte sjeldenheter at menn blir trent av kvinner. For det andre ser man at så godt som alle kvinnelige trenere trener

*Tabell 3. Treners kjønn i forhold til de aktives kjønn  
(Blant dem som har en trener) Prosent*

Treners kjønn	Den aktives kjønn	
	Kvinne	Mann
Mann	60,6	96,9
Kvinne	39,4	3,1
Total (N)	100,0 (388)	100 (489)

*Tabell 4. Treners alder i forhold til de aktives kjønn  
(Blant dem som har en trener) Prosent*

Treners alder	Den aktives kjønn	
	Kvinne	Mann
Under 20	3,6	1,8
21-30	27,4	18,6
31-40	28,7	35,1
41-50	31,8	33,7
Mer enn 50	8,5	10,8
Total (N)	100,0 (390)	100 (490)

kvinner, og at det er et klart flertall av mannlige trenere også blant kvinner. På denne måten er det store sjanser for at idrettens maskuline hegemoni reproduseres.

I tråd med det faktum at en større del av de kvinnelige trenerne relativt sett er unge, og at jenter stort sett har kvinnelige trenere, ser man også at jenter har yngre trenere enn gutter og menn. Om man antar at det å være en god trener krever erfaring, kan dette tyde på at gutter/menn med de eldste trenerne også får de best kvalifiserte trenerne.

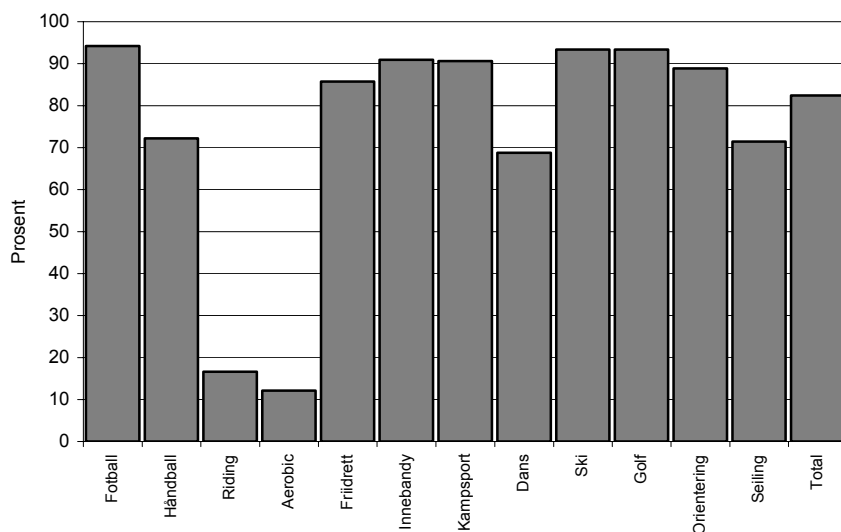
Ved siden av at kjennetegn ved de som trenes er viktig, er det også rimelig å anta at trekk ved selve aktiviteten kan være med å prege hvem som tar del i treningen og hvordan den tar form. I figur 1 ser man hvordan kjønns sammensetningen på trenersiden varierer mellom ulike idretter.

Figur 1 forsterker inntrykket av at idretten er kjønnsdelt. Det ser ut som om det er noen ganske rene kvinneidretter (riding, aerobic), mens det også i de idrettene der det faktisk er svært mange kvinnelige deltakere i antall (dvs. fotball), er en veldig klar mannsdominans på trenersiden.

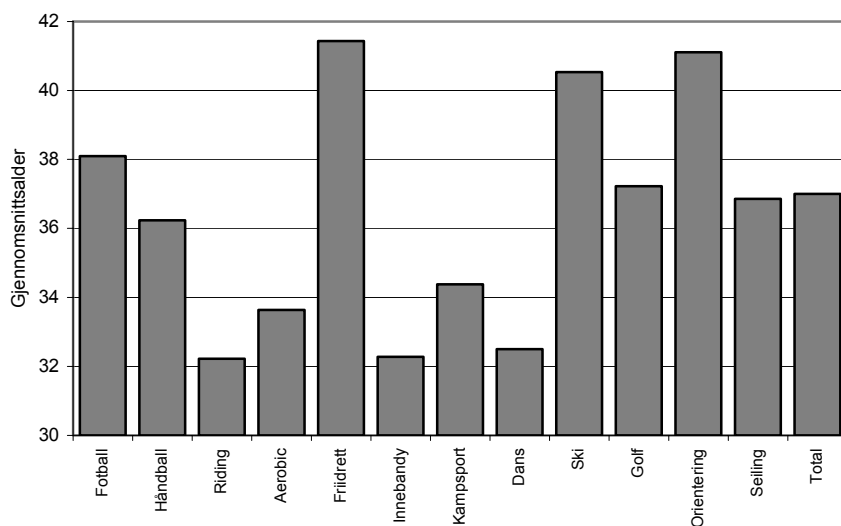
Om man gjennomfører en tilsvarende analyse i forhold til treneres alder, finner man også en del interessante forskjeller (figur 2).

Det er i utgangspunktet uklart om og hva man kan forvente av forskjeller når det gjelder alder på trener innen ulike idretter. I første omgang er det derfor interessant å observere at det faktisk er aldersforskjeller på trenerne i ulike idretter.

Figur 1. Prosentandel mannlige trenere i ulike idretter



Figur 2. Gjennomsnittsalder for trener i ulike idretter



Det er to mulige forklaringer på forskjellene i figur 2. Den første er at en del idretter, som for eksempel friidrett, er relativt teknisk krevende og med det forutsetter mer erfaring og med det eldre trenere. Den andre er at man i idretter som sliter med rekruttering kanskje også vil ha problemer med å få tak i yngre

*Tabell 5. Treners kjønn i forhold til de aktives konkurransenivå (Blant de som har trener) Prosent*

	Aktive som ikke konkurrerer	Aktive på lavt konkurransenivå	Aktive på middels konkurransenivå	Aktive på høyt konkurransenivå
Menn	52,5	82,8	88,5	94,7
Kvinner	47,5	17,2	11,5	5,3
Total (N)	100 (179)	100 (238)	100,0 (340)	100 (113)

trenerne. Begge disse tesene virker rimelige når man ser hvilke idretter det er som har «gamle» trenere.

En annen side ved aktiviteten som det kan være rimelig å forvente har betydning i forhold til trenerspørsmålet er konkurransenivå. Tabell 5 viser at det er klar tendens til at idrettsutøvere på et høyt konkurransenivå har mannlige trenere.

Om dette reflekterer at menn som trenere er mer konkurranseorienterte enn kvinner eller at menn trekkes mot mer konkurranseorienterte aktiviteter, vil dette med all sannsynlighet innebære at mannsdominansen på trenersiden har betydning for hva som vektlegges i treningen.

Oppsummert har vi sett at det er et klart flertall av mannlige trenere i norske idrettslag: 81 prosent menn mot 19 prosent kvinner. Om lag 20 prosent av de som er aktive oppgir å ikke ha en trener. Alders sammensetningen blant trenerne er spredt over et spekter fra rundt 20 til 50 år, men det er en tydelig tendens til at kvinnelige trenere er yngre enn mannlige. Det er nesten ingen gutter/menn som har kvinnelige trenere, mens omtrent 60 prosent av jentene/kvinnene har mannlige trenere. Videre forsterkes kjønnsdelingen av at enkelte idretter framstår som kvinneidretter, samtidig som mye tyder på at det er en sammenheng mellom det å ha mannlige trenere og konkurranseorientering. Alt i alt er kjønns sammensetningen i den frivillig organiserte idretten svært skjev, og dette strekker seg fra de aktive (praksis) via trener og ledelse (struktur) til de verdier som preger store deler av aktiviteten er (kultur).



---

## Trenerrollen og trenerstiler

I de fleste idretter stilles det mange og sammensatte krav til en trener som skal veilede utøvere (Fine 1987, Isberg 1997, Scott 1999, Enoksen 2003, Kirk & McPhail 2003). Det er også store forskjeller når det gjelder hva slags forventninger en trener møter, og hvilke forventninger som veier tungt er igjen ofte avhengig av den konkrete sammenhengen trenergjerningen utføres i (Horn 1987, Streat 1995, Slack 1997, Seippel 2003). For å legge grunnen for en fruktbar empirisk undersøkelse av hvordan forskjellige trenere faktisk møter disse utfordringene, skal jeg først vise til hva slags forventninger det er vanlig å knytte til rollen som trener (3.1). I det påfølgende avsnittet skal jeg så vise hvordan det ut fra dette perspektivet kan være fruktbart å skille mellom fem ulike trenerstiler og hvordan disse igjen lar seg operasjonalisere (3.2). Til slutt skal jeg så vise hvordan det kan være rimelig å forvente at ulike forhold knyttet til selve idretten og kjennetegn ved henholdsvis trener og utøver virker inn på hva slags treningsstiler en trener velger å legge vekt på (3.3).

### 3.1 Trenerrollen: Visjoner, forventninger og konflikter

Det finnes altså flere og til dels motsetningsfylte målsettinger det er vanlig å knytte til idrett og fysisk aktivitet. Disse målsettingene kommer igjen til uttrykk som forventninger til hva en trener bør legge vekt på i treningen, og det finnes med det mange roller en trener kan påta seg. Disse forventningene reflekterer både generelle oppfatninger om hvordan trening og konkurranse bør utøves, og hvordan den organisatoriske rammen rundt aktiviteten bør være (Lyle 1999a, Jones et al. 2002, Kirk & McPhail 2003).

En vanlig definisjon av idrett inneholder som regel minst tre elementer: det dreier seg om (1) *fysisk aktivitet* som utføres i henhold til et (2) *regelverk*, der formålet er å hevde seg i (3) en *konkurranse* (se f.eks. Heinemann 1998:35). Disse tre dimensjonene legger så føringer for hva en trener bør formidle til de aktive. For det første handler det om å øve opp fysisk styrke og utholdenhet og å lære tekniske og taktiske ferdigheter. For det andre dreier det om å lære regler. Til slutt handler det om å få disse ferdighetene til å «virke» i en konkur-

ransesituasjon. I fotballens termer dreier det seg for eksempel om individuelle, relasjonelle, strukturelle og kamp-ferdigheter (Bergo et.al. 2002). Det vil variere mellom ulike idretter hvordan fysisk og strategisk rettet «trening og instruksjon» tar form, men det å øve opp denne typen prestasjonsrelaterte ferdigheter er et første og ofte primært mål for en trener, som det er vanskelig å komme utenom. Ser man på hvordan trenerrollen defineres og forstås i faglitteraturen er det også denne «trenings- og instruksjonsdimensjonen» som er mest framtrædende.<sup>2</sup> Om man betrakter idretten i en større sosial sammenheng, blir slike målsettinger om å bedre ferdigheter og å fokusere på prestasjon verdsatt fordi de kan overføres fra idretten til andre sosiale arenaer (Knoppers 1994:120).<sup>3</sup>

Selv om det å prestere eller vinne lett kan bli det dominerende målet i idretten, finnes det også en klar forventning om at alle midler ikke bør tas i bruk for å nå dette målet. Det formelle regelverket setter grenser for hva som kan og bør skje, og det finnes også mer uformelle regler og normer som setter sitt preg på aktiviteten (Loland 2002). Som en arv fra den engelske sporten og som en viktig del av idrettens tradisjonelle verdigrunnlag, finner man en norm om *fairness*: konkurransen skal være rettferdig. Man skal prestere og vinne, men ikke for en hver pris; man skal også være ærlig og hederlig og behandle motstandere med respekt og verdighet. Disse verdiene skal ikke bare etterleves i konkurransen, det forventes også at de læres (sosialiseres) på en måte som gjør at man følger dem utenfor idretten. Idretten framstår her som en del av et større og mer omfattende (borgerlig) dannelsesprosjekt (Mandell 1984, Dunning 1993). En trener forventes å være en viktig aktør i formidlingen av disse verdiene. Ser man forventningene om å prestere og å etterleve verdier i forhold til hverandre, ser man at de to både kan støtte opp om og undergrave hverandre. For at konkurransen skal fungere er det en forutsetning av man følger både de formelle og uformelle reglene. Samtidig er en viktig del av konkurransen ofte å forsøke å utnytte reglene for å vinne konkurransen.

2. «En trener er en person – ...– som med utgangspunkt i sin faglige kunnskap skal sørge for best mulige sportslige ytelser hos de idrettsutøvere han har ansvaret for, og han er ansvarlig for å passe på og å gi råd i forbindelse med deres forberedelse til konkurranse.» (Heinemann 1980:249).

«En treningsprosess kan bli definert som: Hensiktsmessig forbedring av konkurranseprestasjoner gjennom planlagte forberedelser og konkurranser» (Lyle 1999a:8)

«Trenerne skal gjennom sin atferd forsøke å påvirke spillerne til å bli bedre fotballspillere. Trener prøver gjennom valg av aktiviteter, tidsdisponering og ikke minst gjennom dialog med spillerne, å skape gunstige læringsvilkår for spillerne.» (Bergo et.al. 248)

3. «Fysisk aktivitet ser ut til å beskytte ungdommene mot depresjoner. Det viser undersøkelsen Ungdom og psykisk helse. Resultatene tyder på at det å bruke kroppen gjør de unge mindre sårbare for stressende og vanskelige hendelser. Det kan ha å gjøre med at ungdommene føler at de mestrer noe når de deltar i sport eller idrett, og at de overfører dette til andre forhold i livet.» Aftenposten, 05.04.04.



Videre finnes det i mange idretter også en forventning om at man for å prestere må lære å samarbeide. En viktig oppgave for en trener blir da å fremme forståelsen av og evnen til samarbeid, både i og rundt selve idrettsaktiviteten. Igjen kan dette bli et dilemma der man f.eks. må velge mellom å vektlegge individuelle og relasjonelle ferdigheter. Samtidig vil det også hele tiden måtte være en avveining mellom når det er best å samarbeide og når det er mest effektivt å følge mer individuelle målsettinger. Nok en gang er dette en egenskap de idrettsaktive kan ta med seg over på ikke-idrettslige arenaer.

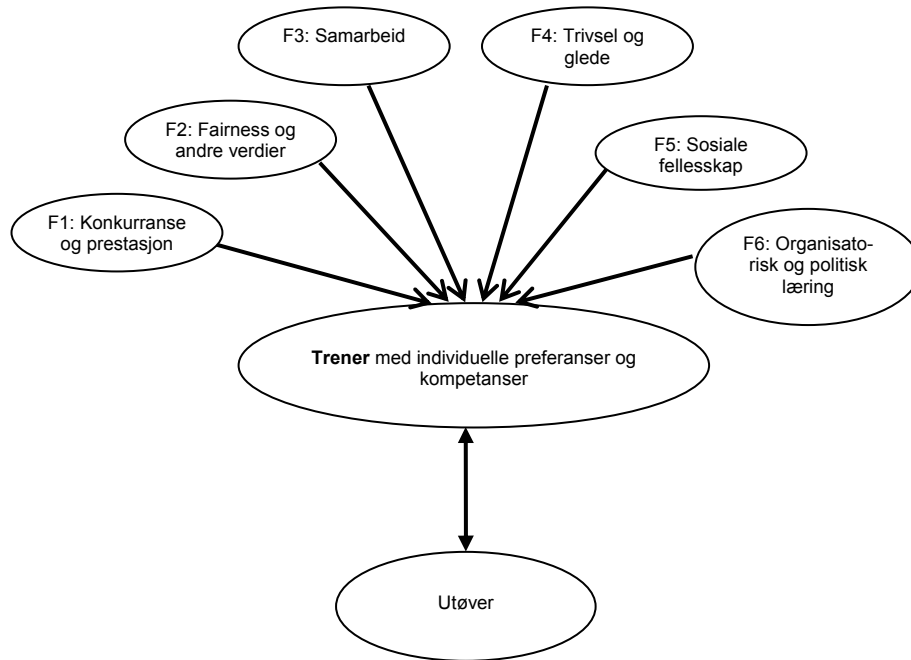
Den kanskje mest utbredte kritikken av den moderne idretten peker på at idretten er blitt for alvorlig, instrumentell og resultatorientert. I tråd med dette hevdes det at idretten er blitt for fagliggjort, for profesjonalisert og for kommersiell. Motstykket til en slik instrumentell idrett er leken - «Homo ludens» (Huizinga 1955) – der idrett rett og slett forventes å *være gøy* og å gi trivsel og glede; idretten bør være en arena for fri utfoldelse og ekspressivitet. Det blir med det en avveining mellom hvor alvorlig idretten skal være; hvor stor vekt en trener skal legge på det å prestere og vinne og gleden ved det man driver med. Igjen er forholdet mellom disse forventningene sammensatt: for stort fokus på prestasjon kan gå ut over gleden, mens det å prestere og mestre på sin side gir trivsel og glede, og i neste omgang kan trivsel og glede igjen være en viktig faktor for å drive læring og mestring videre framover.

Nok et forhold som ofte blir trukket fram som et av idrettens fortrinn er dens positive *sosiale virkninger*. Det er forventet, blant annet gjennom verdier som formidles, at man lærer å behandle folk med respekt, men også at det dannes og utvikles sosiale nettverk i tilknytning til (og gjerne ut over) idrettsaktiviteten: man får nye bekjente og vennskap etableres og utvikles. En trener forventes ut fra dette å bidra til at det etableres gode sosiale bånd, at folk ikke ekskluderes (unødvendig), og at de aktive får delta på en måte som ikke er for mye preget av prestasjonskrav slik at det går ut over det sosiale: Idrett for alle. Igjen er det en noe motsetningsfylt sammenheng mellom de ulike målsettingene; gode sosiale bånd gir glede som kan øke prestasjoner som igjen styrker de sosiale båndene, mens for sterkt fokus på prestasjon kan ha uheldige sosiale effekter: eksklusjon og mistrivsel. Og om det er et mål at alle skal delta like mye – og like mye i ulike roller – kan det gå utover prestasjoner.

De siste årene har det blitt stadig mer fokus på det sivile samfunn, og at de frivillige organisasjonene har en stor samfunnsmessig betydning (Wollebæk et al. 2001). Idretten, som i en norsk sammenheng er den største enkeltaktøren i frivillig sektor (i antall medlemmer), forventes å spille en rolle her ved at den fungerer sosialiserende (formidler verdier) og integrerende (skaper samhold og fellesskap), og ved at deltakelse kan skape tillit til og interesse for både andre enkeltmennesker, organisasjoner og samfunnet som politisk felt. I forlengelsen av dette kan deltakelse i frivillig organisert idrett også bidra til utvikling av organisatorisk, politisk og demokratisk kompetanse (Harris 1998, Jarvie 2003, Uslander 1999).

Når det gjelder trenerrollen, kan man også skille mellom to typer forventninger på to nivåer: (i) hvilke målsettinger det er vanlig å forvente at idrett bidrar til å løse og (ii) hva en trener konkret bør gjøre for at idretten skal kunne bidra til å oppfylle disse målene. Ut fra dominerende forståelser av hva idrett er og bør være, kan man så trekke opp seks ulike visjoner om hva en trener bør bidra med: (1) *Prestasjon og konkurranse* gir forventninger som skal innfris gjennom «faglig» instruksjon og trening, (2) *fairness* og andre verdier blir formidlet gjennom kommunikasjon og «forbilledlig» atferd, (3) *samarbeid* blir både kommunisert og praktisert, (4) *trivsel, glede og ekspressivitet* krever både god trening (faglig) og individuell og sosial oppfølging, (5) *sosial integrasjon* krever evnen til å skape inkludering, deltakelse og jevnt over gode sosiale relasjoner mens (6) *organisatorisk og/eller politisk læring* blant annet vil avhenge av om utøverne tar del i driften av organisasjonen. Samtidig som det er lett å få øye på de mange mulige motsetningene mellom disse forventningene, er det ingen prinsipielle motsetninger mellom dem, og en god trener bør kunne oppnå en høy score langs samtlige dimensjoner.

Figur 3: Trening (praksis) som resultat av et samspill mellom trener (aktør) og forventinger (F1 til F6)



### 3.2 Trenerrollen og trenerstiler: Operasjonalisering

Det finnes etter hvert en stor mengde faglitteratur om trening. Storparten av denne litteraturen er viet de ferdighetsmessige, taktiske og tekniske sidene ved idrettsaktiviteten. Til tross for at det er skrevet mye på feltet, er like vel ikke de sosiale og prosessuelle sidene ved treningen godt dekket i faglitteraturen:

Selv om det er anerkjent at treningsprosessen er utsatt for ulike former for sosiale påvirkninger og føringer, er det humane aspektet av treningsprosessen fortsatt lite forstått og et underforsket tema. (Potrac et al. 2000:186)

I stedet for støtter vi ideen om at dette «progressive synet» på idrett ... er uakseptabelt endimensjonalt fordi de sosiale og kulturelle aspektene ved treningsprosessen får for lite oppmerksomhet. (Jones et al. 2002:34)

Uheldigvis har idrettstrening som prosess fått mye mindre oppmerksomhet enn idrettsutøvernes prestasjoner. (Lyle 1999a:3),

I tillegg til at disse temaene er mangelfullt dekket, er det også lite empirisk forskning som fokuserer på hvordan de sosiale dimensjonene i treningsprosessen blir ivaretatt. Beveger man seg fra et mer sosiologisk inspirert perspektiv introdusert over mot forskere som i større grad har sin bakgrunn i psykologi, finner man imidlertid noen studier der man er opptatt av de sosiale dimensjonene ved treningsprosessen, samtidig som man også har jobbet med å utvikle gode empirisk mål knyttet til ulike dimensjoner i treningsprosessen.

I en oversiktsartikkel over sosialpsykologisk forskning på dette området, skilles det mellom tre hovedbidrag (Chelladurai & Riemer 1998). For det første har Smoll & Smith (1998) utviklet en modell som legger vekt både på tekniske og sosiale sider ved treningsprosessen, der de også diskuterer hvordan ulike måter å trene på varierer avhengig av hvem som er trenerne, mellom hvem som blir trent og mer kontekstuelle forhold (f.eks. hva slags idrett og ulike konkurransenivå). De to andre bidragene er utviklet av Chelladurai og kolleger og særlig ett er relevant i forhold til denne studien (Chelladurai & Saleh 1980, Chelladurai 1990, Chelladurai et. al. 1988, Chelladurai & Riemer 1998). Chelladurai legger vekt på fem sider ved treningsprosessen som fanger opp viktige sider ved de seks dimensjonene jeg har beskrevet over. I tillegg har han også utarbeidet et etter hvert velprøvd sett av indikatorer knyttet til disse fem dimensjonene. Det er også vist at disse indikatorene fungerer i en norsk sammenheng (Johnsson 2001). Framfor å utvikle nye indikatorer med den usikkerheten det innebærer, har jeg valgt å bruke operasjonaliseringene av disse fem dimensjonene siden de altså langt på vei svarer til de teoretiske dimensjonene utviklet over. Forholdet mellom de fem dimensjonene som er operasjonalisert og mine teoretiske dimensjoner er som følger: (1) 'Trening og instruksjon' hos Chelladurai et godt uttrykk for det jeg har beskrevet som tre-

Tabell 6. Fem treningsstiler: Kjennetegn, beskrivelser og indikatorer (basert på Chelladurai 1990)

Kjennetegn ved ulike treningsstiler	Beskrivelse av treners atferd	Indikatorer (påstander) brukt til å måle hvordan de aktive opplever sin trener
Trening og instruksjon	Trener som sikter mot å bedre idrettsutøvernes prestasjoner ved å legge vekt på systematisk trening ved å forklare oppgaver, teknikk og strategi	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Treneren er opptatt av å forklare de taktiske og tekniske sidene ved idretten vi driver</li> <li>- Treneren forklarer hver og en av oss hva som er våre oppgaver</li> </ul>
Demokratisk atferd	Trener som i stor grad tillater deltakelse av medlemmene i beslutninger som har med mål, praksis, metoder, taktikk og strategi å gjøre	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Treneren spør ofte om vår mening når det gjelder hvordan vi skal legge opp treningen</li> <li>- Treneren lar oss være med å bestemme strategi for viktige konkurranser</li> </ul>
Autokratisk atferd	Trener som bygger på uavhengige/selvstendige beslutninger og som understreker personlig autoritet	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Treneren forklarer sjelden sine valg</li> <li>- Treneren legger sine planer uavhengig av oss i laget</li> </ul>
Sosial støtte	Trener som er opptatt av hvert enkelt individs velvære, en positiv gruppe atmosfære, og varme relasjoner mellom medlemmene (av gruppa)	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Treneren gir ros og oppmuntring</li> <li>- Treneren hjelper oss hvis vi har personlige problemer</li> </ul>
Positiv feed-back	Trener som bygger opp utøverne ved anerkjennelse og ros ved bra atferd	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Treneren oppfører seg slik at vi stoler på henne/han</li> <li>- Treneren forteller oss det når vi har gjort noe bra</li> </ul>

ner som legger vekt på å utvikle grunnleggende idrettslige ferdigheter: fysikk, teknikk, taktikk. (2) 'Demokratisk atferd' og (3) 'Autokratisk atferd'<sup>4</sup> tar opp viktige sider ved det jeg har introdusert som organisatorisk og politisk læring: i hvilken grad de aktive blir inkludert i beslutninger som angår deres egen aktivitet. (4) 'Sosial støtte' og (5) 'Positiv feedback' er viktig både for de sosiale relasjonene i laget og for trivselen blant de aktive.

Det som ikke blir dekket helt direkte i forhold til de seks dimensjonene over er da først og fremst i hvilken grad en trener legger vekt på at idrett skal være gøy og bidra til glede og trivsel for utøverne. I de følgende analysene har jeg valgt ut to indikatorer (påstander) for hver av de fem dimensjonene, og tabell 6 viser hva som mer konkret og utfyllende ligger i hver av disse dimensjonene og hvordan de blir målt empirisk. Jeg vil komme nærmere tilbake til

4. I følge fremmedordboka betyr 'autokrati' enevelde, og i denne sammenhengen er det da rimelig å fortolke dette slik at en høy score på denne variabelen innebærer at en trener tar beslutninger uten i særlig grad å spørre de aktive som den angår til råds.

hvordan disse enkeltindikatorerne igjen er satt sammen til indekser som representerer hver av de fem teoretiske dimensjonene.

### 3.3 Forklaringer og sammenhenger

Alt i alt kan man finne et sammensatt sett av forventninger til en som skal være trener i et idrettslag, og det er klart at mange av de målsettingene som disse forventningene reflekterer må avveies i forhold til hverandre. Det er ikke åpenbart hvordan dette best bør og kan gjøres, og dette åpner for en rekke dilemmaer og utfordringer for en trener. Dette gjør at det er et ganske betydelig handlingsrom knyttet til rollen, og hvordan trenerrollen til slutt fylles av den enkelte er uunngåelig avhengig av et visst skjønn. Kombinasjonen av ulike krav og nødvendigheten av å gjøre valg gjør det interessant å se mer systematisk på måten trenerrollen faktisk utøves på, og å spørre hva det er som kan påvirke måten rollen fylles på. I utgangspunktet er det rimelig å se for seg minst tre forhold – trener, utøver og aktivitet - som virker inn på hva slags trenerstil en trener til slutt ender opp med (Smoll & Smith 1989; Lyle 1999b:28), og i det følgende skal jeg se nærmere på hvordan det er rimelige å forvente at disse tre forholdene virker inn på hvordan trenerrollen faktisk fylles.

For det første er det rimelig å anta at kjennetegn ved treneren selv vil kunne ha betydning for hvordan trenerrollen utøves. Idretten har tradisjonelt vært preget av maskuline verdier, og det er nærliggende å tro at mange menn fortsatt både har mer erfaring fra idretten og er mer konkurranseorienterte og med det i større grad vektlegger de prestasjonmessige sidene ved treningen - dvs. 'trening og instruksjon' - enn kvinner. Kvinner kan på sin side tenkes å være mer opptatt av og flinkere til å ta tak i de sosiale sidene ved treningsaktiviteten: gi sosial støtte og positiv feedback. Treners alder kan også tenkes å påvirke hvordan ulike dimensjoner ved treningen vektlegges, selv om det ikke er åpenbart at det her er entydige sammenhenger. Tidligere studier har vist at konkurranse er viktigere som motiv for yngre utøvere, og man kan i tråd med dette også anta at yngre trenere er mer konkurranseorienterte enn eldre trenere (dvs. at de vektlegger instruksjon/trening). I hvilken grad det er kjønns- eller aldersforskjeller når det gjelder hvordan og i hvilken grad en trener velger å ta de aktive med i beslutninger – demokrati og autokrati – knyttet til idrettsaktiviteten vil være et mer åpent spørsmål. En del av spørsmålene knyttet til kjennetegnene til treneren og disses betydning for utforming av trenerrollen må med det bli relativt åpne, men to teser synes likevel rimelige:

- H1: Mannlige trenere vektlegger «trening og instruksjon» i større grad enn kvinnelige trenere.
- H2: Kvinnelige trenere vektlegger de sosiale dimensjonene ved trenerrollen – ‘sosial støtte’ og ‘positiv feedback’ - i større grad enn mannlige trenere.

Videre er det nærliggende å anta at en trener også tilpasser treningen til den sammenheng treningen skjer i. Et første forhold som spiller inn her er antakeligvis hvem det er som blir trent, og det er her rimelig å forvente at sosiale kjennetegn ved dem som trenes er viktige. På samme måte som for treneren selv, kan man anta at gutter/menn i større grad forventes å skulle prestere og konkurrere og følgelig at trening i større grad blir instruerende; dvs at det legges vekt på å lære idrettslige ferdigheter. Tilsvarende kan man for jenter anta at «det sosiale» i større grad blir vektlagt. I NIFs reglementer er det lagt stor vekt på at yngre idrettsutøvere i mindre grad enn eldre skal konkurrere: det sosiale skal vektlegges like mye som ferdigheter. Samtidig har de yngste antakeligvis større behov for instruksjon og veiledning. Dette er to faktorer som kan virke i motsatt retning når det gjelder forholdet mellom de aktives alder og i hvilken grad ferdighetsorientert trening og instruksjon vektlegges, og det kan være rimelig å anta at de kanskje utlikner hverandre. Trivselen og det sosiale blir ofte framhevet som særlig viktig for barne- og ungdomsidretten, og det er følgelig å forvente at disse hensynene i større grad vektlegges ved trening av yngre enn av eldre. Når det gjelder idrettens mulighet til å bidra til organisatorisk og politisk læring (demokrati, autokrati), er det både rimelig å anta at det i større grad er forventet at eldre får delta i beslutninger som angår dem og at det er enklere å inkludere eldre enn yngre deltakerne i prosesser av den typen som her er relevant. Drøftingen reiser igjen mange spørsmål, men gir opphav til fire rimelige hypoteser:

- H3: Menn/gutter får en mer ‘instruerende’ trening enn jenter/kvinner
- H4: Kvinner/jenter blir trent på en måte som tar mer hensyn til sosiale forhold enn menn/gutter
- H5: Yngre blir trent på en måte som tar mer hensyn til sosiale forhold enn eldre
- H6: Eldre inkluderes i større grad enn yngre i beslutningsstrukturer i idretten.

Ved siden av at det er avgjørende hvem som trener hvem, har antakeligvis også trekk ved selve idrettsaktiviteten betydning. For det første kan man se for seg at det er forskjell mellom idretter når det gjelder hva som oppleves som viktig for en trener. For eksempel vil mer tekniske idretter kreve mer instruksjon enn mindre tekniske idretter. Et annet eksempel vil være at lagspill i større grad enn individuelle idretter krever samhandling som igjen stiller større krav til samarbeid og til det sosiale miljøet i og rundt idretten. En antakelse her vil derfor bli at det vil være viktigere å utvikle de sosiale relasjonene i forbindelse med lagidretter enn individuelle idretter. Det vil også kunne opp-

leves som mer relevant å inkludere utøveren i beslutninger som angår kollektivet i lagidretter enn i individuelle idretter der man i større grad selv kan bestemme hvordan man legger opp trening og konkurranse uten at det her betydning for andre.

- H7: Det sosiale vektlegges i større grad i lagidretter enn i individuelle idretter
- H8a: Det demokratiske vektlegges i større grad i lagidretter enn i individuelle idretter.
- H8b: Det autokratiske vektlegges i mindre grad i lagidretter enn i individuelle idretter.

Et aspekt ved idrettsaktiviteten som går på tvers av ulike idretter er hvilket konkurransenivå utøverne befinner seg på. En antagelse kan her være at det legges større vekt på instruksjon på et høyt nivå enn på et lavt. Spørsmålet om de sosiale og organisatoriske dimensjonene blir mer sammensatte. På den ene siden kan man forestille seg at det ene går på bekostning av det andre: jo mer konkurranse, jo mer ekskluderende og mindre sosialt. På den andre siden kan man tenke seg at alle sider ved idrettsaktiviteten, også de sosiale, vektlegges mer når det er mer alvor knyttet til deltakelsen: man legger vekt på det sosiale og å inkludere de aktive i beslutningsprosesser for å øke prestasjoner. Det kan selvfølgelig (igjen) tenkes at de to sosiale mekanismene utlikner hverandre.

- H9: Instruksjon vektlegges mer på høyere konkurransenivå.
- H10a: Det sosiale og/eller det demokratiske vektlegges mer på et høyt konkurransenivå.
- H10b: Det sosiale og/eller det demokratiske vektlegges mindre på et høyt konkurransenivå.

Til sammen får man da et bilde av en sammensatt trenerrolle der ulike forventninger og hensyn må avveies av hver enkelt trener og der ulike forhold knyttet til treningen – treneren selv, hvem som trenes, type idrett og konkurransenivå – alle sammen spiller inn på hvordan den faktiske treningen vil forløpe og hva slags trenerstiler som benyttes.





---

## Trenerstiler: Utbredelse, forskjeller og virkninger

I de empiriske analysene som følger under skal jeg først se nærmere på utbredelsen av de ulike trenerstilene presentert over (4.1). Videre skal jeg se hva som kan forklare forskjeller i trenerstiler (4.2), før jeg avslutter med å undersøke hva slags effekt ulike trenerstiler har på opplevelsen av idretten for de aktive (4.3).

### 4.1 Trenerstiler: En oversikt

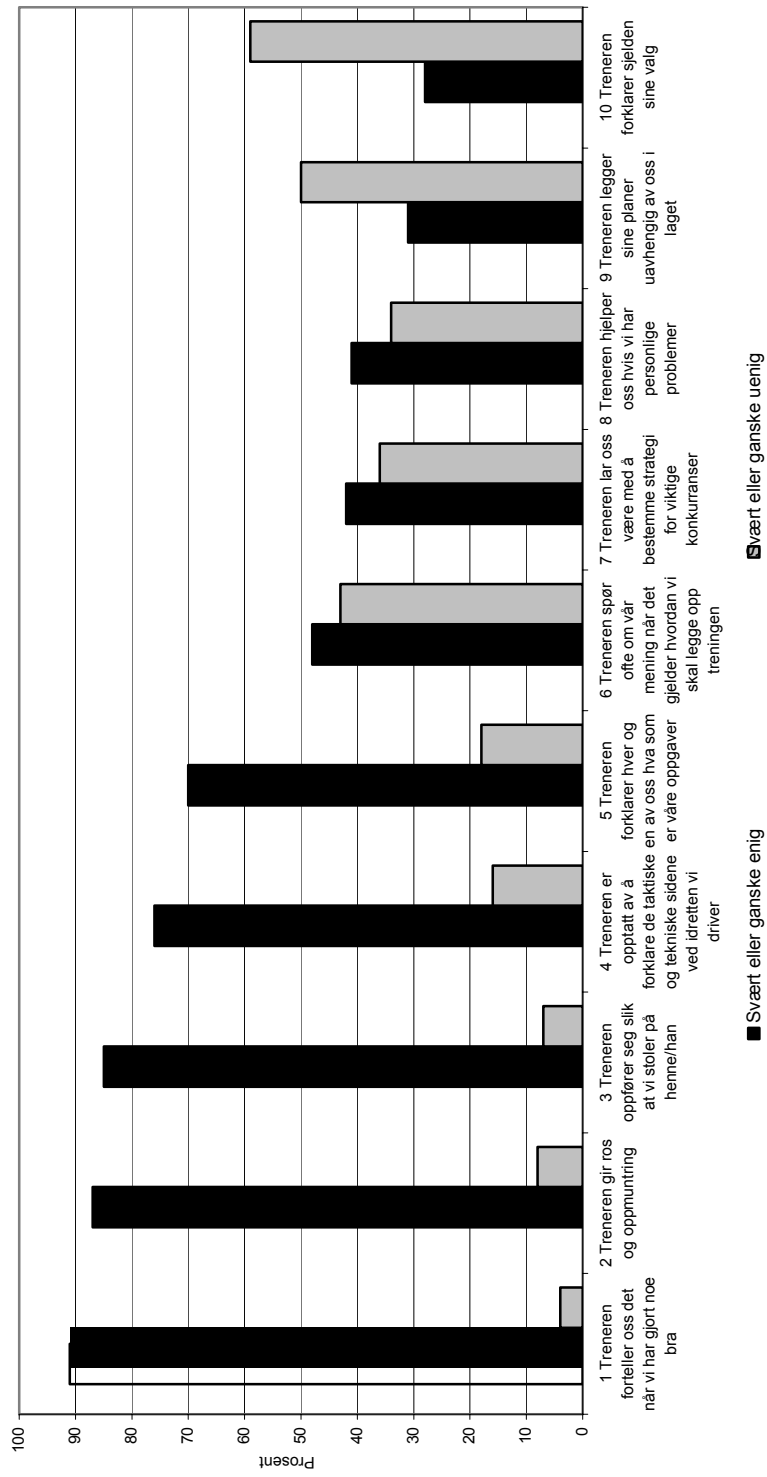
Et spørsmål som melder seg etter å ha vist hvem trenerne i norske idrettslag er, er hva de faktisk gjør når de trener sine idrettsutøvere. I det teoretiske kapitlet over ble det trukket fram fem dimensjoner som en trener kan vektlegge og som kan ligge til grunn for ulike trenerstiler: 'Trening og instruksjon', 'Demokrati', 'Autokrati', 'Positiv feedback' og 'Sosial støtte'. Hver av de fem dimensjonene er representert med to «spørsmål» i spørreskjemaet som er brukt her, slik at medlemmene av idrettslagene alt i alt er blitt bedt om å forhold seg til ti påstander om trenerne sine.

Figur 4 viser de idrettsaktives svar når de blir bedt om å vurdere treneren sin i forhold til hvert av disse ti utsagnene. Når det gjelder utsagnene som går på de sosiale sidene ved treningen (sosial støtte: spm. 3 og 8 og positiv feedback: spm. 1 og 2), ser man at svært mange er enige i disse utsagnene. Omlag nitti prosent av de som har en trener sier at han/hun gir positiv feedback og sosial støtte.<sup>5</sup>

---

5. Når det gjelder den mer krevende formen for sosial støtte – treneren hjelper oss om vi har personlige problemer - er det, naturlig nok, langt færre som sier seg enig med påstanden. Det er like fullt ganske mange – over førti prosent - som sier seg enig også i dette. Dette kan tyde på at det faktisk er mange trenere som langt på vei tar sosialt ansvar som ligger utenfor det som «egentlig» faller inn under trenerrollen, se kommentar av Dag Vidar Hanstad, Aftenposten 14.08.03

Figur 4. Evaluering av egen trener



Derneft følger de to utsagnene knyttet til 'trening og instruksjon' (spm. 4 og 5), der oppslutningen er noe lavere enn for de sosiale dimensjonene, men fortsatt relativt høg; mellom 75 og 70 prosent av de aktive er enige i at trenerne instruerer og forklarer seg bra. Når det gjelder deltakelsen i beslutninger knyttet til idrettsaktivitetene – demokrati og autokrati (spm. 6,7,9 og 10) - er oppslutningen langt lavere enn for instruksjon og sosiale forhold.

*Den generelle konklusjonen fra figur 4 er at norske trenere først og fremst er flinke til å gi sosial oppmuntring og positive tilbakemeldinger, at de er relativt flinke til å instruere og trene, men at de i mange tilfeller ikke legger vekt på å inkludere de aktive i beslutningsprosesser som angår aktiviteten.<sup>6</sup> Dette kan synes å være i overensstemmelse med undersøkelser (MMI) som har vist at 92% av landets 8-24 åringer er godt fornøyd med treneren sin (referert i Enoksen 2003:28), samtidig som resultatene over gir mulighet til å differensiere bedre mellom hva som fungerer bra og ikke fullt så bra.*

## 4.2 Treningsstiler: Forskjeller og forklaringer

I dette avsnittet skal jeg vise hvordan ulike trenerstiler bestemmes av de ulike forklaringsfaktorene som ble trukket fram i den teoretiske drøftingen over (3.3). For enkelhets skyld skal jeg først illustrere hvordan hver enkelt av de fem treningsstilene varierer med de ulike forklaringsvariablene i bivariate analyser, før jeg gjennomfører en mer sammensatt multivariat analyse som i større grad tar hensyn til hvordan de mange variablene virker sammen. Det er i alle disse analysene brukt indekser for hver av de fem dimensjonene.<sup>7</sup>

Ser man på spørsmålet om *trening og instruksjon* og som følger mest direkte av den vanlige forståelsen av hva idrett er og bør være, ser man at det er flere signifikante forskjeller når det gjelder hvordan ulike grupper oppfatter trenerne sine.

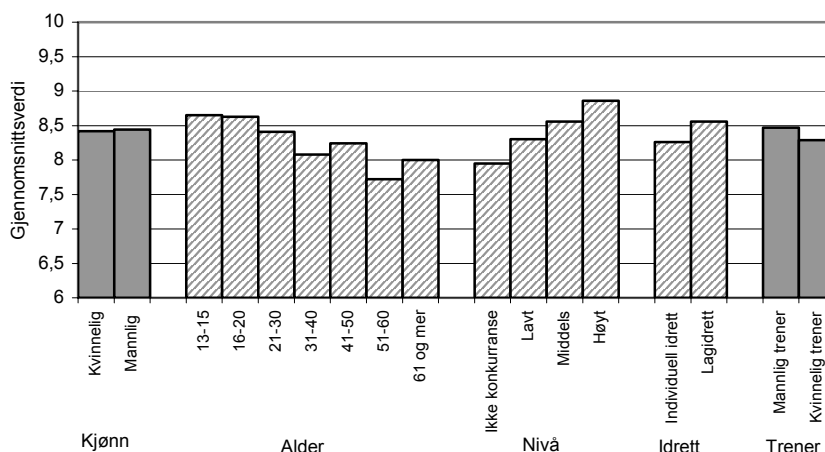
Et første funn er at det er små og ingen signifikante kjønnsforskjeller i materialet; verken i forhold til de aktive eller trenere. Dette innebærer at H1

---

6. Om våre antagelser om skjevheter i datagrunnlaget for denne analysen er korrekte (se appendiks), bør man ta et forbehold om at de «positive» tallene kanskje er noe høye. Et annet forhold som kanskje bør tas betraktning ved fortolkningen av disse tallene er at mange av de som har svart ikke har noe godt sammenlikningsgrunnlag slik at de kanskje gir et mer positivt svar enn det strengt tatt er grunn for.

7. En indeks er en variabel som er satt sammen av flere andre variabler (indikatorer). I dette tilfellet er hver indeks satt sammen av de to «spørsmålene» som er knyttet til sitt tema. Cronbachs alpha (mål for reliabilitet) for de fem indexene er som følger: Trening og instruksjon: 0,7; Demokratisk atferd: 0,8; Autokratisk atferd: 0,5; Sosial støtte: 0,6; Positiv feedback: 0,9.

Figur 5. Trening og instruksjon (skraverte søyler indikerer statistisk signifikante forskjeller)



og H3<sup>8</sup> der antagelsen var at det er kjønnsforskjeller på denne typen trening avkreftes. De tre andre faktorene som er trukket inn er imidlertid alle sammen både relative entydige og signifikante. I tråd med argumentet om at de yngre i større grad enn eldre trenger instruksjon og veiledning, fant vi da også at det er slik at yngre idrettsutøvere i større grad enn eldre er fornøyd med 'trening og instruksjon'. Det samme gjelder for de på et høyere konkurransenivå, slik at H9 bekreftes. Til slutt er det også slik at de i lagidretter i større grad enn deltakerne i individuelle idretter opplever at de blir instruert på trening.

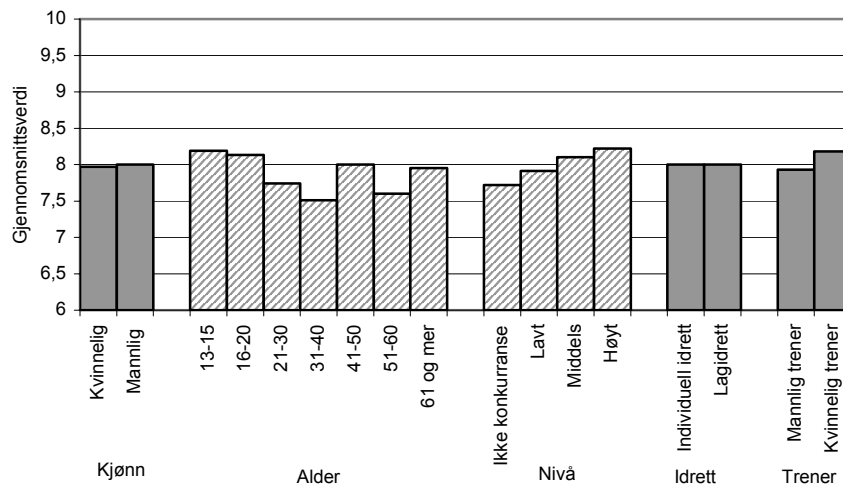
De to neste spørsmålene gjelder de mer direkte sosiale sidene ved treningen, og er de dimensjonene der trenerne i utgangspunktet fikk høyest score.

Figur 5 viser at kjønnsforskjellene er relativt små og ikke signifikante når det kommer til spørsmålet om trenere er sosial støttende i forhold til utøverne. H2 og H4 – at jenter vektlegger det sosiale mer enn menn – ser dermed ikke ut til å bli bekreftet. Et problem her når det gjelder sammenlikning av om treners kjønn gjør noen forskjell er at så godt som ingen menn har kvinnelige trenere. Om man imidlertid gjør en sammenlikning mellom mannlige og kvinnelige trenere for jenter, viser det seg at kvinnelige trenere har en signifikant høyere score på 'sosial støtte' enn mannlige. Dette innebærer en delvis bekreftelse av H2: kvinnelige trenere vektlegger det sosiale i større grad enn mannlige.

Igjen er det alder og konkurransenivå som slår ut og gir (nesten) entydige og signifikante sammenhenger: De yngre – og de eldste – opplever å få en god sosial støtte, noe som ble antatt i H5. I den teoretiske drøftingen åpnet vi for at

8. H1 viser til hypotese nummer 1 slik de ble utledet i avsnitt 3.3

Figur 6. Sosial støtte (skraverte søyler indikerer statistisk signifikante forskjeller)

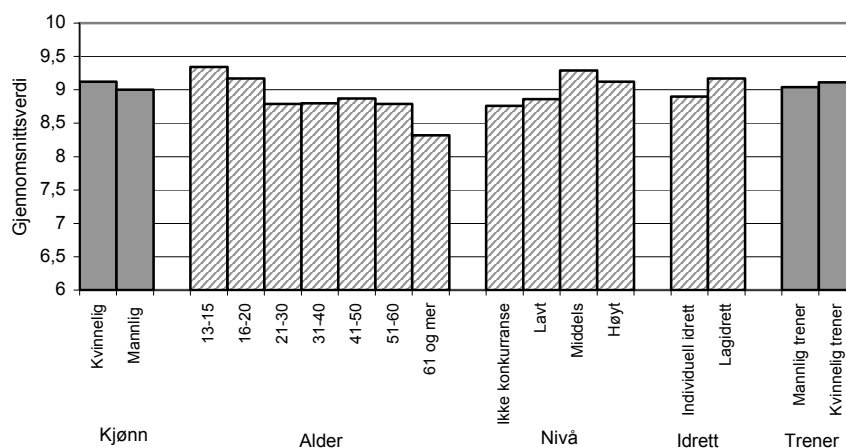


konkurransenivå kunne slå ut i begge retninger i forhold til sosial hensyn, men det er H10a som får støtte: *deltakere på høyt konkurransenivå opplever i større grad enn andre at trenerne er sosialt støttende*. Spørsmålet om positiv feedback viser akkurat det samme mønsteret, men her er det i tillegg også en signifikant effekt for individuelle versus lagidretter: *man får mer positiv feedback i lagidretter enn i individuelle idretter*. Dette er en bekreftelse av antagelsen i H7.

Mens de foregående spørsmål er mindre kontroversielle – en trener bør i alle tilfelle gi instruksjon og sosial oppmuntring – er dette siste spørsmålet i mindre grad absolutt: en trener bør involvere de aktive, men det vil være en avveining mellom det å utøve faglig autoritet og det å la de aktive være med å bestemme. Det å ta de aktive med på beslutninger vil særlig kunne være vanskelig i forhold til de yngste utøverne, men det kan også være forskjeller i forhold til ulike aktiviteter når det gjelder hvor relevant dette er. Langs de to langt på vei sammenfallende dimensjonene demokrati og autokrati finner vi få forskjeller.

Vi antok at alder var viktig her ved at de eldre i større grad enn yngre ble inkludert, men denne hypotesen (H6) ble ikke bekreftet. Det ble ikke gjort antagelser om at kjønn har betydning for demokrati/autokrati, men vi fant like vel signifikante kjønnsforskjeller: Menn inkluderes noe mer i beslutninger enn kvinner. I de teoretiske drøftingene åpnet vi for at konkurransenivå kunne ha effekt i både positiv og negativ retning, og det viser seg at de som er på et høyt konkurransenivå oftere blir tatt med på beslutninger enn de som er mind-

Figur 7. Positiv feedback (skraverte søyler indikerer statistisk signifikante forskjeller)

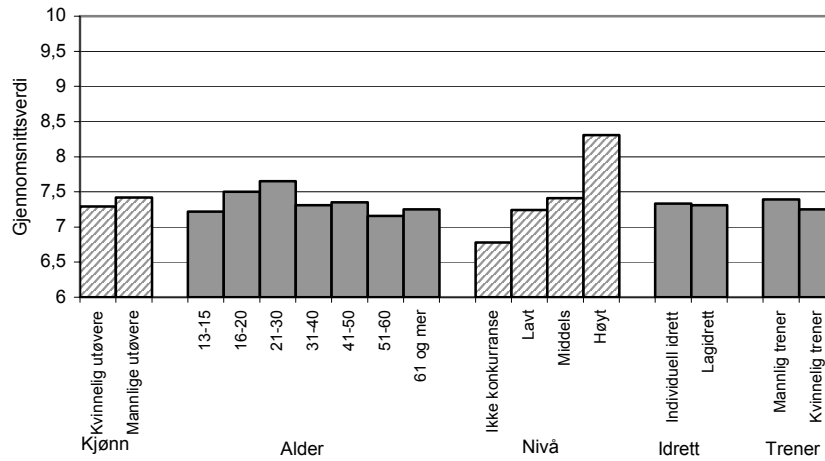


re konkurranseorienterte (dvs. bekreftelse av H10a). For spørsmålet om auto-kriti er det ingen signifikante forskjeller.

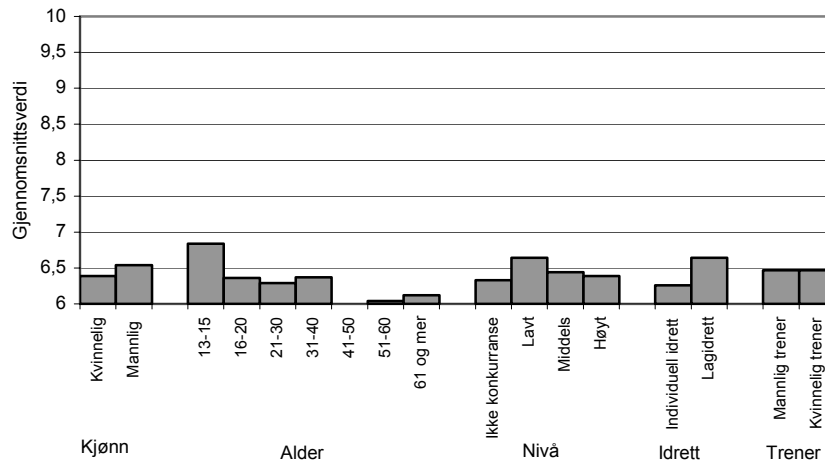
Siden måten hver enkelt av de mange uavhengige variablene virker på kan være betinget av hvordan de andre uavhengige variablene virker, og sammenhengene i noen tilfeller er mer kompliserte enn det framkommer i de enkle bivariate sammenhengene presentert over, har jeg også valgt å gjennomføre en multivariat analyse. I tabell 7 ser man hvordan hver enkelt av de fem treningsstilene lar seg forklare av de seks uavhengige variablene som er tatt med i analysene.

Resultatene i den multivariate analysen bekrefter i all hovedsak de bivariate analysene, og det er særlig to forhold som peker seg ut. For det første viser det seg at de forventede kjønnsforskjellene nok en gang ser ut til å være fraværende. Her er det imidlertid igjen viktig å være klar over at mannlige utøvere (som er den største gruppen) nesten ikke har kvinnelige trenere slik at det kan være vanskelig å finne forskjeller når det gjelder hvordan trenerens kjønn influerer på trenerstilen. Gjør man samme analyse som i tabell 7 utelukkende på de kvinnelige utøverne (der det faktisk er både kvinnelige og mannlige trenere), får man fram en signifikant forskjell mellom mannlige og kvinnelige trenere: Kvinnelige trener er flinkere til å gi sosial støtte enn mannlige (til kvinnelige utøvere). Dette tyder på at det er en viss forskjell på mannlige og kvinnelige treneres evne til å bidra til det sosiale miljøet i et lag.

Figur 8. Demokrati (skraverte søyler indikerer statistisk signifikante forskjeller)



Figur 9. Autokrati (skraverte søyler indikerer statistisk signifikante forskjeller)



Det er flere mulige forklaringer på at kjønnsforskjellene framstår som mindre markante enn antatt. For det første kan det være en seleksjon i flere faser når det gjelder hvilke personer som rekrutteres som trenere og som gjør at de kvinnene som ender som trenere har internalisert idrettens prestasjonskultur på en måte som gjør at de i liten grad skiller seg fra mannlige trenere; først ved i det hele tatt ved å være aktive i idretten over tid, og dernest ved å melde seg som trener. For det andre kan man tenke seg en motsatt tendens

Tabell 7. Trenerstiler forklart med sosial bakgrunn, idrett og konkurransenivå. *Multiple Regression. Koeffisienter. \*\*  $p < 0.01$ , \*  $p < 0.05$*

	Trening og instruksjon	Demokrati	Autokrati	Sosial støtte	Positiv feedback
Konstant	8,34**	6,05**	6,59**	7,59**	8,90**
Utøvers kjønn	-0,08	-0,19	0,21	0,12	-0,06
Utøvers alder	-0,11**	0,14*	-0,22**	-0,10*	-0,12**
Konkurransenivå	0,22**	0,63**	-0,30 *	0,18*	0,10
Individuell. vs lagidrett	-0,06	-0,20	0,16	-0,21	0,03
Treners kjønn	-0,08	0,05	0,13	0,31	0,12
Treners alder	0,04	-0,04	0,14	0,01	0,05
R <sup>2</sup>	0,08	0,09	0,05	0,04	0,06

blant menn; at de som melder seg til å være trener har en mer sosial orientering enn andre idrettsaktive menn. I tillegg er det en sterk norm, særlig i tilknytning til barne – og ungdomsidretten, som sier at hensynet til konkurranse ikke skal være for dominerende og at «det sosiale» skal stå sterkt, noe som faktisk ser ut til å ha hatt gjennomslag. Til sammen er det da både flere grunner til at de kjønnsforskjellene som ble utledet teoretisk ikke framstår som så klare som forventet.

Det andre forholdet som peker seg ut, og som ser ut til å ha gjennomgående betydning er idrettsutøvernes alder og hvilket konkurransenivå man befinner seg på; jo yngre utøvere, jo mer instruksjon og sosial omsorg, og mindre deltakelse i beslutninger. Jo høyere konkurransenivå, jo mer instruksjon, sosial støtte og demokratisk inkludering.

### 4.3 Empiriske analyser: Konsekvenser

Det er åpenbart at det finnes mange måter å utøve trenergjerningen på, og disse måtene preges av sammenhengen det trenes i – først og fremst alder på de aktive og konkurransenivå. Derfor er det også et spørsmål om ikke måten det trenes på har betydning for hvordan de aktive opplever idrettsaktiviteten sin. Det finnes flere muligheter til å fortolke og forstå idrettsaktivitet på. I et tidligere arbeid har jeg skilt mellom syv begrunnelser for å være aktiv i et idrettslag: konkurranse og prestasjon, glede, ekspressivitet, kropp og utseende, sosiale forhold, fysisk helse og mental rekreasjon (Seippel 2002). For ikke å gjøre analysene for kompliserte, har jeg valgt å legge vekt på tre begrunnelser for idrettsaktivitet som alle synes relevante i forhold til diskusjonen om trenerstiler.

En første begrunnelse for mange idrettsaktive er at de liker å konkurrere; noe man kan tenke er resultat av en treningsstil som vektlegger dette aspektet av idrettsaktiviteten, dvs. en instruerende treningsstil. En annen begrunnelse



Tabell 8. Effekt av treningsstil og sosial bakgrunn på begrunnelse for treningsaktivitet. Multivariat regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. \*\*  $p < 0.01$ , \*  $p < 0.05$

	Konkurrans og prestasjon	Sosiale forhold	Glede og trivsel
Konstant	0,24	2,22	3,85**
Treningsstil 1: Trening & instruksjon	0,26**	0,05	0,06
Treningsstil 2: Demokrati	-0,01	0,10	0,02
Treningsstil 3: Autokrati	0,02	-0,04	-0,04
Treningsstil 4: Sosial støtte	-0,06	-0,03	-0,03
Treningsstil 5: Positiv feedback	0,09	0,01	0,06
Utøvers kjønn (1 kvinne, 2 mann)	-0,08	0,25	-0,15
Utøvers alder	-0,20**	-0,16**	0,00
Treners kjønn (1 mann, 2 kvinne)	-0,15	-0,04	-0,23*
Treners alder	0,20**	0,15	0,09*
Konkurransenivå	0,39**	-0,02	0,03
Individuell idrett vs lagidrett	-0,10	0,29	0,21*
R <sup>2</sup>	0.51	0.22	0.24

for å være aktiv er at man verdsetter det sosiale miljøet rundt aktiviteten. Antagelsen kan her være at en sosial og (delvis) demokratisk treningsstil fremmer denne opplevelsen av treningen. Den siste og mest utbredte begrunnelsen for å være aktiv i et idrettslag er gleden og trivselen knyttet til deltakelse som også kan ha en sosial og inkluderende treningsstil som årsak. I tabell 8 vises resultatene av en multivariat regresjonsanalyse der disse tre grunnene til å være aktiv i idretten er forsøkt forklart med sosial bakgrunn (alder, kjønn), trener (alder, kjønn), aktivitet (konkurransenivå og lagidrett vs individuell idrett) og de fem trenerstilene.<sup>9</sup>

Et første forhold som er verdt en kommentar i tabell 8, er den relativt store andelen av forklart varians i de tre analysene, og da særlig når det gjelder prestasjon/konkurrans som motiv for idrettsaktivitet. Ser man på de som angir prestasjon og konkurranse som en viktig dimensjon ved sin idrettsaktivitet, gjelder dette yngre utøvere på et høyt konkurransenivå. Videre gjelder dette også de som har en trener som vektlegger instruksjon og de som har eldre trenere. Når det gjelder de sosiale forholdene er alder den eneste signifikante forklaringsfaktoren i modellen: yngre er med i idretten av sosiale årsaker. Ser man på gleden som begrunnelse, spiller både alder og kjønn på trener en signifikant rolle, samtidig som også de i lagidrettene har en høyere score her. Spørsmålet om hvorfor eldre mannlige trenere har idrettsutøvere som legger større vekt på glede som begrunnelse for å være aktiv er ikke enkelt å besvare. En mulighet er at de er trenere i spesielle idretter, der det er mer trivsel uten at det blir fanget opp i vår måte å differensiere mellom idretter på. En annen

9. Se Seippel 2002 for forklaring på hvordan de tre avhengige variablene er konstruert.

grunn kan være at dette er trenere som har lang erfaring og dermed er flinkere til å legge treningen til rette slik at de aktive har trivelige treninger.

Til slutt er det også viktig å være klar over at i denne modellen sammenstilles to sider av idrettsaktiviteten – hvordan den ledes og hvordan den oppleves – for så å anta at den ene siden (treningsstil) forklarer den andre (opplevelse). Det kan hele tiden tenkes en motsatt rettet sammenheng: når de aktive er konkurranseorienterte presser det fram en instruerende trenerstil heller enn at de som trenes på en instruerende og teknisk måte blir konkurranseorienterte. Dette er det vanskelig å avgjøre uten å ha tidsseriedata.

---

## Avslutning

Et av de mest påfallende funnene i denne rapporten er den tydelige mannsdominansen blant trenere i norske idrettslag: 81 er prosent menn/gutter. Denne mannsdominansen blir enda mer markert om man tar høyde for at de jentene som er trenere nesten utelukkende trener jenter og at gutter så godt som aldri blir trent av jenter. At kvinnelige og mannlige trenere i tillegg også trekkes mot ulike idretter og konkurransenivåer forsterker inntrykket av kjønnsdeling ytterligere.

Disse kjønnsforskjellene er viktige av flere årsaker. For det første reflekterer de at det er ulike muligheter for kvinner og menn til å nå fram som trenere. For det andre viser dette at kvinner har mindre makt i idrettssystemet. For det tredje har det vist seg at det å være i et så klart mindretall som kvinner er i idretten, og da særlig i trener- og lederrollen, generelt har en tendens til å føre til at man har spesielt store problemer med å hevde seg i det feltet man er i mindretall (Kanter 1977, Knoppers 1994).

Ser man på de forventningene det er vanlig å knytte til idrett og fysisk aktivitet, ser man at en trener er nødt til å forholde seg til mange og ulike forventninger. Det forventes at idrett skal være trivelig, sosialt, lærerikt og fysisk og mentalt sunt. Ut fra disse forventningene ble det i de empiriske analysene skilt mellom fem ulike trenerstiler som viser hvordan en trener kan vektlegge ulike forhold: (1) Trening og instruksjon, (2) demokratisk atferd, (3) autokratisk atferd, (4) sosial støtte og (5) positiv feedback. De empiriske analysene viste så at norske trenere i all hovedsak oppfattes som gode når det gjelder de sosiale dimensjonene (4 og 5), og at de også har en relativt høy score når det gjelder trening og instruksjon (1). Demokratidimensjonen (2 og 3) er i langt mindre grad ivaretatt.

I forsøket på å forklare forskjeller i trenerstiler, framsto kjønnsrollene som mindre viktige enn antatt, selv om det viste seg at kvinnelige trenere er flinkere til å vektlegge den sosiale støtten enn menn når de trener kvinner/jenter. Det kan være både metodiske og substansielle grunner til at kjønnsforskjellene i de empiriske analysene er mindre enn forventet. De aktives alder og konkurransenivå betyr helt klart en god del når man skal forklare forskjeller i trenerstiler. De yngre og de på et høyt konkurransenivå opplever at de får bedre

trening – mer instruksjon, mer sosial støtte og (for de eldre) mer deltakelse i beslutninger - enn de eldre og de på et lavere konkurransenivå.

Generelt tyder resultatene på at trenere i all hovedsak innfrir de forventningene det er rimelig å stille til en trener. Det bør like fullt kunne være en målsetting at mer enn tre fjerdedeler av de idrettsaktive skal være fornøyd med den 'instruksjon og trening' de får i idrettslagene. Også når det gjelder de sosiale forholdene er det rom for forbedring selv om trenerne her framstår som dyktige.

I den grad man finner forskjeller i trenerstiler, ser disse ut til å være forårsaket både av forhold knyttet til trener, idrettsutøver og sammenhengen idretten utøves. I den grad man skal utbedre treningstilbudet ut over å heve standarden jevnt over, er det minst tre forhold å ta tak i. For det første er de store kjønnsforskjellene et forhold det er verdt å ta tak i. Analysene i rapporten viser bare i begrenset grad at dette er forhold som har betydning for trenerstil- kvinnelige trenere er får en høyere sosial score enn menn når de trener jenter – men dette er forhold som det uansett bør tas tak i.

Det er positivt å se at satsing på barn og unge har gitt resultater som gjør at disse gruppene får et faglig godt og sosialt tilbud. Samtidig tyder mye på at en av de største utfordringene den frivillige idretten står overfor i dag er knyttet til «eldre» utøvere der mer eller mindre kommersielle treningssentre står klare til å organisere fysisk aktivitet. Den frivillige idretten står helt klart overfor en utfordring om de ønsker å gi eldre et godt faglig og sosialt idrettstilbud. (Og eldre er her et relativt begrep.)

At utøvere på et høyere konkurransenivå opplever at de har en kvalitativt bedre trening enn andre innebærer en liknende utfordring. Dersom man ønsker at norske idrettsutøvere skal hevde seg internasjonalt, så må de som er på et høyt konkurransenivå få et godt tilbud. Om man i tillegg virkelig ønsker «idrett for alle», er det ingen grunn til at de på et lavere konkurransenivå skal få et dårligere faglig eller sosialt tilbud selv om det selvfølgelig da må være tilpasset ferdighetsnivå. I stikkords form ser den største utfordringen ut til å være å gi eldre kvinner på et lavt konkurransenivå et bedre treningstilbud enn de får i dag.

For å få en god forståelse av hvordan trening foregår i norske idrettslag, hva slags trenerstiler som er mest utbredt og hva som er utfordringer for norsk idrett, er det åpenbart at det også er forhold det ikke er lagt vekt på i denne studien som bør undersøkes nærmere. For det første er det kjennetegn ved treneren som ikke er fanget inn. Dette gjelder en del dimensjoner i det teoretiske begrepsapparatet som ble introdusert over, og som ikke ble reflektert i den operasjonaliseringen som ble lagt til grunn for den empiriske analysen. Men det gjelder også temaer som treners faglige utdanning og erfaring som med all sannsynlighet har betydning for hva en trener velger å legge vekt på. For det andre kan det også være at det er større forskjeller mellom ulike idretter enn det jeg har fått fram her. For det tredje er det klart at det kan arbeides

---

videre med de teoretiske perspektivene, både ved å utvikle bedre typologier når det gjelder å beskrive treningsprosessen, og ved å få et bedre grep om årsaker til og virkning av ulike måter å trene på. For det fjerde finnes det flere metodiske utfordringer. Mer kvalitative metoder vil kunne gi bedre innsikt i de sosiale prosessene som ligger bak de funnene som er beskrevet i denne rapporten. Andre innfallsvinkler - utenforstående observasjon og treners perspektiv – vil kunne utdype de funnene det er lagt vekt på her.



---

## Litteratur

- Bergo, Aksel m.fl. 2002. *Ferdighetsutvikling i fotball – handlingsvalg og handling*. Oslo: Akilles.
- Chelladurai, P. & Saleh, S.D. 1980. Dimensions of Leader Behavior in Sports: Development of a Leadership Scale. *Journal of Sport Psychology* Vol.2, 1:34-45.
- Chelladurai, Packianathan. 1990. Leadership in Sports: A Review. *International Journal of Sport Psychology* Vol.21, 4:328-354.
- Chelladurai, P.; Hiroaki Imamura; Yasuo Yamaguchi; Yoshihiro Oinuma, and Takatomo Miyauchi. 1988. Sport Leadership in a Cross-National Setting: The Case of Japanese and Canadian University Athletes. *Journal of Sport & Exercise Psychology*. Vol.10, 4:374-389.
- Chelladurai, Packianathan and Harold A. Riemer. 1998. Measurement of Leadership in Sport. In Duda, J. (ed.) *Advances in Sport and Exercise Psychology Measurement*. Morgantown: Fitness Information Technology.
- Cross, Neville and John Lyle. ed. 1999. *The Coaching Process: Principles and Practice for Sport*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Dunning, Eric. 1993. Sport in the Civilising Process: Aspects of the Development of Modern Sport. I Dunning, E.; Maguire, J. & Pearton, R. (red.) *The Sports Process. A Comparative and Developmental Approach*.ampaign, IL.: Human Kinetics
- Enjolras, Bernard & Seippel, Ørnulf. 2001. *Norske idrettslag 2000. Struktur, økonomi og frivillig innsats*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Rapport 4/2001.
- Enoksen, Eystein. 2003. Trenerrollen og dens betydning i utviklingsprosessen fra talen til eliteutøver. *Nytt fra trenerklubben*, 2003, mai, 24-38.
- Fine, Gary Alan. 1987. *With the Boys. Little League Baseball and Preadolescent Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Heinemann, Klaus. 1998. *Einführung in die Soziologie des Sports*. Schorndorf, Verlag Karl Hofmann.
- Harris, Janet C. 1998. Civil Society, Physical Activity, and the Involvement of Sport Sociologists in the Preparation of Physical Activity Professionals. *Sociology of Sport Journal* Vol.15, 2:138-153.
- Horn, Thelma Sternberg. 1987. The Influence of Teacher-Coach Behavior on the Psychological Development of Children. In Gould, D. and Weiss, M. eds. *Advances in Pediatric Sport Sciences. Vol.2: Behavioral Issues*. Champaign, Ill.: Human Kinetics.
- Huizinga, Johan. 1955. *Homo Ludens. A Study of the Play Element in Culture*. Boston: The Beacon Press.
- Isberg, Leif. 1997. *Väsentligheter eller floskler. Coachingens betydelse i lagspel*. Högskolean i Örebro: Rapport 1997:1.
- Jarvie, Grant. 2003. Communitarism, Sport and Social Capital. *International Review for the Sociology of Sport* Vol.38, 2:139-153.

- Johnsson, Annika. 2001. *Lyssna på oss! Ledarbeteende – belåtenhet – prestaton i ungdomsfootball*. Norges Idrettshøgskole: Hovedoppgave.
- Jones, Robyn L.; Kathleen M. Armour and Paul Potrac. 2002. Understanding the Coaching Process: A Framework for Social Analysis. *Quest* Vol.54, 1:34-48.
- Jones, Robyn L. 2002. Towards a Sociology of Coaching. I Jones and Armour (eds.) *Sociology of Sport*. Theory and Practice.
- Kanter, Rosabeth Moss. 1977. Some Effects of Proportions on Group Life: Skewed Sex Ratios and Responses to Token Women. *American Journal of Sociology* Vol.82, 5:965-990.
- Kirk, David & MacPhail, Ann. 2003. Social Positioning and the Construction of a Youth Sport Club. *International Review for the Sociology of Sport*. Vol.38, 1:23-44.
- Knoppers, Annelies. 1994. Gender and the Coaching Profession. In: Birrell, Susan and Cole, Cheryl L. eds. *Women, Sport, and Culture*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Loland, Sigmund. 2002. Lek, spill og idrettens egenart. I Seippel, Ø. (red.) *Idrettens bevegelser*. Oslo: Novus.
- Lyle, John. 1999a. The Coaching Process: An Overview. In Cross & Lyle. ed. *The Coaching Process: Principles and Practice for Sport*. Oxford: Butterworth-Heinemann
- Lyle, John. 1999b. Coaching Philosophy and Coaching Behaviour. In Cross, N. & Lyle, J. red. *The Coaching Process: Principles and Practice for Sport*. Oxford: Butterworth-Heinemann
- Mandell, Richard D. 1984. *Sport. A Cultural History*. New York: Columbia University Press.
- Potrac, Paul et.al. 2000. Toward an Holistic Understanding of the Coaching Process. *Quest* Vol.52:2:186-199.
- Scott, David K. 1999. A Multifram Perspectiv of Leadership and Organizational Climate in Intercollegiate Athletics. *Journal of Sport Management*. Vol.13, 4:298-316.
- Seippel, Ørnulf. 2003. *Norske idrettslag 2002: Kunnskap, ledelse og styring*. Rapport, Institutt for samfunnsforskning, 7:2003.
- Seippel, Ørnulf. 2002. *Idrett og sosial integrasjon*. Rapport, Institutt for samfunnsforskning 9:2002
- Slack, Trevor. 1997. *Understanding Sport Organizations. The Application of Organization Theory*. Champaign, Ill.:Human Kinetics.
- Smoll, Frank L. and Ronald E. Smith. 1989. Leadership Behaviors in Sport: A Theoretical Model and Research Paradigm. *Journal of Applied Social Psychology*. Vol. 19, 18:1522-1551.
- Strean, William B. 1995. Youth Sport Context: Coaches' Perceptions and Implications for Intervention. *Journal of Applied Sport Psychology* Vol.7, 1:23-37.
- Uslaner, Eric M. 1999. Democracy and Social Capital. In Warren, M. ed. *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wollebæk, Dag, Selle, Per og Lorentzen, Håkon. 2000. *Frivillig innsats. Sosial integrasjon, demokrati og økonomi*. Bergen: Fagbokforlaget.



# Appendix

---

## Data

Analysene i denne rapporten er basert på data fra *Idrettslagsundersøkelsen 1999-2000*. Dette er en undersøkelse som inneholder informasjon om et representativt utvalg av norske idrettslag og av medlemmene i disse lagene. Når det gjelder idrettslagene, er data basert på et tilfeldig utvalg av lag fra NIFs databaser. Fra en populasjon på om lag 7000 idrettslag<sup>10</sup> ble det gjort et tilfeldig utvalg av 549 lag som hver fikk tilsendt et spørreskjema som daglig leder skulle besvare på vegne av klubben. 294 lag svarte på skjemaet, noe som gir en svarprosent på om lag 54 prosent. Om man sammenlikner størrelsen på lagene i utvalget med de i populasjonen, er det en god overensstemmelse mellom de to (figur A1), med en liten overvekt av middels store og tilsvarende undervekt av små idrettslag.<sup>11</sup>

Når det gjelder medlemmene av idrettslagene, har vi data om de som er over 12 år i norske idrettslag, og disse er trukket fra medlemslistene til de lagene vi har data om. 9377 medlemmer fikk tilsendt et spørreskjema og vi fikk 1660 svar, noe som gir en svarprosent på om lag 30%.<sup>12</sup> Det er flere årsaker til den lave svarprosenten. Siden undersøkelsen var tenkt å skulle dekke et relativt vidt aldersspekter, måtte vi bruke to spørreskjemaer tilpasset henholdsvis de under og over 18 år, legge ved begge to i utsendelsen av spørreskjemaer og be folk bruke det som var tiltenkt deres aldersgruppe. Dernest var

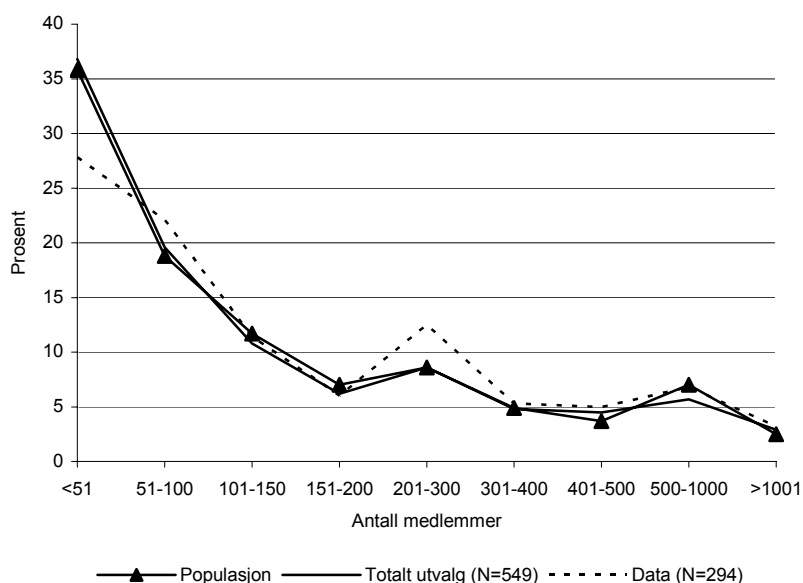
---

10. Bedriftsidrettslag ikke inkludert.

11. For mer om Idrettslagsundersøkelsen på organisasjonsnivå, se Enjolras & Seippel 2001.

12. Dette tallet reflekterer to forhold som langt på vei skyldes den manglende kvaliteten på medlemslistene som er utgangspunktet for datainnsamlingen. For det første ble en lang rekke spørreskjemaer (1149) returnert av postvesenet pga. ukjent adresse, og flere kommuniserte i tillegg at de også ikke var eller hadde vært medlem av det idrettslaget de var registrert som medlemmer i. Til sammen antar vi at om lag 2000 spørreskjemaer rett og slett var feiladresserte (i de to betydningene). For det andre manglet langt de fleste medlemslistene informasjon om medlemmenes alder. Vi har ut fra NIFs oversikt over alderssammensetningen i norske idrettslag beregnet at rundt 1725 individer i feil alderskategori har mottatt skjemaet (med beskjed om dersom man er under 13 år kan man bare se bort spørreskjemaet). Ut fra dette sitter vi igjen med et utvalg på 5654 «gyldige medlemmer» og 1660 svar, og dette gir en svarprosent på 29,4%.

Figur A1. Andel lag i forhold til størrelse (antall medlemmer): Populasjon, totalt utvalg, endelig utvalg (data)



Tabell A1. Sammenlikning av populasjon og utvalg i forhold til kjønn og alder

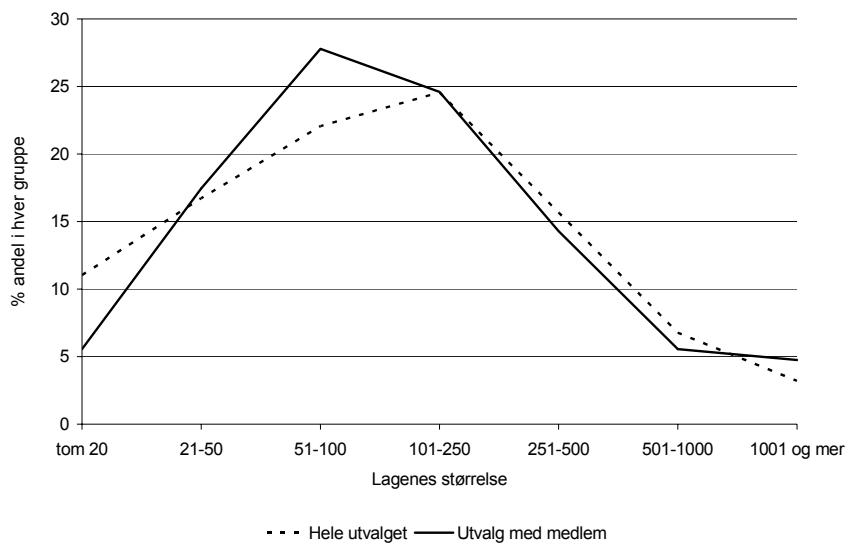
	Kvinner		Menn		Totalt	
	% i populasjon	% i data	% i populasjon	% i data	% i populasjon	% i data
13-16	8.6	9.9	11.6	12.5	20.2	22.4
17+	28.9	29.2	51.0	48.4	79.8	77.6
Totalt	37.5	39.1	62.6	60.9	100.0	100.0

det et krav fra Datatilsynet at de yngste trengte en underskrift på skjemaet, mens 16-17 åringene skulle informere sine foresatte om at de deltok i undersøkelsen. En annen viktig grunn var at spørreskjemaet var relativt omfattende. Til sammen gjorde dette datainnsamlingen komplisert og tungvinn for dem som deltok, og dette har antakeligvis bidratt til den relativt lave svarprosenten. Et avgjørende spørsmål er da hvordan dette kan tenkes å ha påvirket hvem som har svart. Om man ser på våre data i forhold til kjente karakteristika ved populasjonen – medlemmenes alder og kjønn og klubbens størrelse – så får vi følgende resultat (tabell A1, figur A2).

Det er også et så godt samsvar mellom populasjon og data, at vi har valgt å bruke data til tross for den lave svarprosenten. Spørsmålet er så om det er

grunn til å anta at data avviker fra populasjonen i andre henseender enn de vi har kontroll over. Dette er det vanskelig å si noe sikkert om, men man kan kanskje anta at de som har svart på spørreskjemaet er mer pliktoppfyllende og kanskje mer involvert i sitt eget idrettslag spesielt og mer opptatt av norske idrettslag/idrettsaktivitet generelt, enn populasjonen i stort. Dette innebærer at vi kanskje får en for «positiv» beskrivelse av aktiviteten i lagene; for høyt aktivitetsnivå, for positive vurderinger av forhold i laget. Dette er forhold som man må ta høyde for i analysene av data, og det er også gjort det i enkelte av analysene i rapporten.

Figur A2. Sammenlikning av lag i hele utvalget og lag vi har medlemsdata fra



# Institutt for samfunnsforskning

## Rapport 2004:11

<i>Forfatter/Author</i> Ørnulf Seippel
<i>Tittel/Title</i> Treneren: Konkurransen, glede, samhold og medbestemmelse?
<i>Sammendrag</i> Til tross for at treneren er en helt sentral person i forhold til aktiviteten som foregår i norske idrettslag, vet vi i dag ikke så mye om han/henne. Formålet med denne rapporten er mot en slik bakgrunn å se nærmere på trenerens plass og rolle i den frivillig organiserte idretten. Som et teoretisk utgangspunkt, beskrives de rollene en trener inngår i i lys av de mange forventningene det er vanlig å stille til idrettsaktivitet. Man skal prestere (vinne), formidle verdier, lære å samarbeide, ha det trivelig og utvikle sosiale fellesskap. Disse målsettingene kan lett oppfattes som motsetningsfylte når det gjelder hvordan en trening helt konkret skal legges opp, og det er med det ofte et ganske stort handlingsrom i forhold til hva en trener faktisk velger å legge vekt på. Det anvendes så et sett av spørsmål som er utviklet av den amerikanske idrettsforskeren Chelladurai for å finne ut hvordan medlemmene i norske idrettslag ser på trenerne sine i forhold til disse ulike rollene: Fokuserer de på det å prestere, sosiale forhold og/eller det å la de aktive være med å ta beslutninger i forhold til aktiviteten? Den empiriske analysen er delt i to. En første del tar for seg hvem trenerne faktisk er (kjønn, alder, konkurranseorientering), og hvilke utøvere (kjønn, alder, konkurransenivå, type idrett) som har hva slags trenere. Et av hovedfunnene her er at det er en veldig klar mannsdominans i forhold til alle grupper utøvere (også jenter/kvinner). Den andre empiriske delen går gjennom de ulike rollene en trener kan ha, og viser i hvilken grad trenerne fyller disse ulike rollene. Trenerne får i hovedsak en høy score på sosial orientering, en relativt høy score på instruksjon/trening og en klart lavere score når det gjelder det å la de aktive være med å bestemme. De to forholdene som betyr mest for å forklare forskjeller i trenerstiler er alder og konkurransenivå. De yngre utøverne og de på høyt konkurransenivå får både den mest instruerende treningen og mest sosial støtte. Samtidig som dette på noen måter kan være vel og bra, antyder det at idretten – i tillegg til den skjeve kjønns sammensetningen – har en utfordring når det gjelder trenerarbeidet i forhold til eldre utøvere og de på et lavere konkurransenivå. Undersøkelsen er basert på <i>Idrettslagsundersøkelsen</i> som består av et tilfeldig utvalg av medlemmer i norske idrettslag over 12 år.
<i>Emneord</i> Idrett, trenere, konkurranse, sosial integrasjon, medbestemmelse
<i>Summary</i> Coaches have a central position with respect to the activities going on in Norwegian Sport Clubs. Yet, we have rather scant knowledge about these persons. Accordingly, the purpose of this report is to take a closer look at the coaches operating in voluntary Norwegian Sport Clubs: Who they are and what they actually do. The theoretical starting point is the many expectations facing a coach and the corresponding diverse roles a coach might play. A coach should make his athletes win, have fun, learn the appropriate values and make new social relations in an inclusive way. The perfect coach will take care of all these visions, yet most coaches will have to emphasize some aspects at the cost of others. A set of survey questions developed by the American researcher Chelladurai is applied to measure how the athletes experience their coaches with respect to these questions: whether they focus on achievements, social support and social relations and/or includes athletes in decisions regarding their activities. The empirical analyses are presented in two sections. First I picture who the coaches actually are (gender, age, competitiveness), and which athletes (gender, age, type of sport, competitive level) having which coaches. The main finding is a very clear male dominance among coaches, even within women's sport. The second section studies how the coaches actually perform their coaching. The results give a high score on the social dimensions of the coaching process, a relatively high score on the instructive dimensions and a lower score on the democratic aspects (inclusion in decisions). Two factors stand out as decisive in explaining differences in coaching styles: young athletes and those on a high competitive level get the most instructive coaching and most social support. At the same time as this might appear reasonable, it indicates two challenges – beside the severe gender differences – for those working within Norwegian sport: 'Sport for all' seems to require a higher priority of the coaching for elderly athletes and those on a lower competitive level.
<i>Index terms</i> Sport, coaches, competition, social integration, democracy